

Разривът на света е разрыв със света

Миглена Николчина и Боян Манчев върху „Метаморфозата, светът“*

1. Международният философски колеж, Жан-Люк Нанси

Миглена Николчина: Боян Манчев е автор на множество книги, които се движат в голям диапазон – от поетическия фрагмент до масивни философски изследвания, през всичко, което можем да си представим между тези два полюса. Този диапазон се отнася до степента на философска строгост, на и до разполагането си в различни традиции, както и с оглед на езиците, тъй като книгите на Боян преминават от един език в друг. Много от тях излизат на български, на френски, на японски, на английски... Минавайки от един език в друг, самите те претърпяват метаморфози и трансформации. Но в това множество, в това вече доста солидно постигнато философско дело, тази малка книга, за която ще говорим днес, заема особено място. Тя е богата на теми и проблеми, които се засягат и в другите книги на Боян Манчев, но ги прави изключително видими, експлицитни, релефни, ясно очертани. Тъй като книгата не се състои само от разговор с Нанси, а е оброчена с предговор, послеслов, с големи бележки под линия, с всякакви допълнителни разясняващи текстове, при това писани в различни моменти – тя действително може да бъде разглеждана като своеобразен пътеводител, който е оброчен едновременно напред и назад във времето към цялостната работа на Боян Манчев.

Затова искам да започна биографически с неща, които може би някои от вас в някаква степен знаят. Те са донякъде разказани в тази книга, но дори аз ги знам непълно, при все че диалогът ни с Боян никога не е престава и съм била и на самото място на събитията – Боян Манчев ме беше поканил веднъж в Международния философски колеж – спомен нямам какво съм говорила, но бях там.

Да започнем с това място, Бояне, защото съм сигурна, че не всички знаят много, или въобще не знаят, за историята на самата институция – Международния философски колеж: как се създава, кой го създава, защо го създава; и по-нататък ще продължим с това как ти попадаш там.

Боян Манчев: За мен е невероятна радост да разговарям с Миглена върху разговора си с Жан-Люк Нанси, защото това са двамата от приятелите и мислителите, които са ме вдъхновявали най-силно през всички тези десетилетия, за които тук ще стане дума. Така че нека се върна назад във времето. Международният философски колеж е създаден през далечната 1984 година. Всъщност проектът за Колежа е одобрен през 1983-та, но той започва да функционира през 1984 година.

Ще въведа предисторията на Колежа, въвеждайки фигурата на Франсоа Шатле. Преди няколко месеца, във връзка със стогодишнината на Жил Делюз, „Метеор“ публикува превода ми на малката книжка на Делюз „Перикъл и Верги. Философията на Франсоа Шатле“. Франсоа Шатле – един непознат дотогава в България философ, един от най-знаменитите и значими френски философи от втората половина на XX век и най-добрият приятел на Жил Делюз – е в основата на проекта за Международния философски колеж.

Франсоа Шатле не само е значителен философ, но и строител на съвременни философски институции. Той върва в институцията, но в институция, напълно различна от ригидните, закостенели, често склеротични днес академични институции. През 1968 г. той поема от Мишел Фуко ръководството на новосъздадената катедра по философия в така наречената „Експериментален университетски център във Венсен“, създаден веднага след събитията от май 1968 година – студентските бунтове, които довеждат до идеята за реформа на образованието. Центърът се помещава в нови сгради с модерно оборудване в горите на Венсен – нещо невиджано дотогава, същинска „анти-Сорбона“.

Десет години по-късно, като политическо отмъщение, ясноното правителство премества Центъра в северните преградията на Париж – в Сен Дени (този университетски център по-късно прераства в университета Париж VIII). А сградите, в които са водени лекциите във Венсен, са изравнени със земята от булдозери.

В катедрата по философия във Венсен преподават не само Фуко и Шатле, но и Мишел Сер (чието място по-късно заема Жил Делюз, привлечен от приятеля си Шатле), Жюдит Милер, Рене Шлер, Жан-Франсоа Лиотар, Ален Баду, Жак Рансиер, Франсоа Реньо, Етиен Балибар – тоест някои от най-големите фигури на съвременната френска философия. Но Шатле не спира дотам. В началото на 80-те години социалистическото управление създава ситуация, която позволява нова трансформация на системата на висшето образование. В този период

Снимка Яра Бубнова

е инициран и проектът за една напълно различна от традиционните философски и изобщо академични институции, която е наречена Международен философски колеж. Четиримата инициатори и автори на проекта са Франсоа Шатле, Жак Дериде, Жан-Пиер Фай и Доминик Льюкур, един от най-големите френски епистемолози, продължител на делото на Гастон Башлар. Често името на тази институция се свързва с името на Жак Дериде, но той е само един от четиримата създатели, а най-активният измежду тях, основен двигател на процеса е Франсоа Шатле. За съжаление, той не успява да види плодотворите на труда си, защото умира, едва навършил 60 години, в края на 1985 г. Първите президенти на Колежа са Жак Дериде, Мишел Деги, Елиан Ескубас и Филип Лаку-Лабарт – всички измежду най-близките съмишленици и приятели на Нанси. Самият той не става формален член на Колежа, но участваше активно в реди негови форуми и семинари.

Колежът има особен статут. Една от основополагащите му идеи, която парадоксално може би доведе и до неговото изчерпване, е да не се създава институционален естаблишмънт. Това се превежда в следното правило: всеки член на Колежа не може да продължи да бъде активен член на Общото събрание на Колежа повече от шест години и съответно не участва в управлението на Колежа повече от шест години. Също така не може да води непрекъснато семинар повече от шест години. Винаги трябва да направи пауза от три години между семинарите си. Именно поради това изискване обаче се оказа, че невероятната плеяда във френската философия от втората половина на XX век преминава за няколко десетилетия през Колежа, като така той постепенно се „обезкървява“. Днес номинално Колежът все още съществува, но като асоциирана структура към големите университетски центрове – тоест загубил е автономията си и няма нищо общо с тези знаменити времена, които и ти помниш – преди 20 години Колежът все пак беше една от най-значимите световни институции по философия и водеща философска „сцена“. По мое време Колежът все още се помещаваше в историческата сграда на l'École polytechnique на Rue Descartes 1, седалище на Министерството на висшето образование и на изследванията. Семинарите, форумите и прочутите „съботи на книгите“ се провеждаха в комфортните зали и аудитории на министерството – прекрасни зали, които носеха имената на Поанкаре, Кавайес и пр.

Миглена Николчина: Международният философски колеж – колко беше „международен“? Ти си бил там, Агамбен е бил там, едно-две други имена можем да забележим. Не беше ли прекалено френски все пак?

Боян Манчев: Точно така е. Колежът се нарича международен, но всъщност по статут от 50-те му члена само 10 бяха чужденци – става дума за своеобразна квота. Когато зах ръководна позиция в Колежа, се опитах да увелича тази квота. За жалост, това се случи в епохата, в която дойде на власт президент, който наскоро стана първият френски президент, който влезе в затвора. Правителството на Фишон и в частност министърът на образованието Даркос –

колега латинист! – иницираха репресивни мерки срещу Колежа. Тогава приоритет стана отстояването на философията и защитата на Колежа. С моите съмишленици – Фредерик Нера, който напусна Франция и стана професор в Медисън – може би е най-значимият френски философ от моето поколение, Рада Ивкович – родената в Югославия индоложка (прогонена от родината си от Туджман) и рагетелка за интернационализацията на Колежа, аржентинецът Франсиско Найштан, работехме за отварянето на Колежа към други континенти. Успяхме да привлечем нашите японски приятели философи (това беше началото на приятелството ми с Ясуо Кобаяши, което даде повече плодове в Токио и София, откогато в Париж), латиноамериканските, няколко африкански и алжирски колеги; и все пак Колежът си остана „международен по френски“. Фактът, че бях първият и последен чужденец в ръководството му, е достатъчно красноречив.

Миглена Николчина: Засега ще затворим тази тема, въпреки че тя е важна по множество причини. Незабелязано сме се озовали в епоха, когато и философията е в затруднено положение, и хуманитаристиката изобщо е в затруднено положение. Трябва да се мисли как ще се оцелява – как ще се оцелява институционално. Ето как нещо, което е било замислено като хубаво, като необходимо – тази непрекъсната смяна на състава на Колежа – може да се окаже в един момент по-скоро пагубно. От тази гледна точка този опит с френския Международен философски колеж е изключително важен. Добре че го е имало поне за известно време като успешен. Кажете сега за себе си обаче – кажете как, кога попадна там, каква програма водеше, каква роля изигра за тебе това твое пребиваване в Париж? Кои бяха другите по твое време? Как стигна до Нанси, след като не си бил винаги негов съмишленик, а в някакъв момент той става най-важен за тебе?

Боян Манчев: От по-възрастните ми колеги бях заедно с философи, които ми бяха близки – като Антонио Негри и Франсоаз Фронтизи-Дюкру; с други, които не ми бяха близки, но ценях високо – като Жан-Марк Леву-Люблон; и с трети, към които съм по-скоро критичен – като Джорджо Агамбен, несъмнено голям философ, бивш приятел на Нанси, както и Ален Баду, също приятел на Нанси, но на съвършено противоположни философски позиции. Между по-младите най-близък ми беше и продължава да бъде Фредерик Нера, съмишленици бяха и следващият президент на Колежа – Матийо Пот-Бонвил, както и Пиер Зауи и привлечените от мен Жером Лебр и Диого Сардина (първите трима от групата около списание „Вакарм“). Работех в тясно сътрудничество с Рада Ивкович, Габриела Бастера, Франсиско Найштан, както и с бившите членове на Колежа Жак Робозенски, Ернесто Лакло, Шантал Муф, Етиен Балибар, Жюдит Ръвел. В Колежа продължаваха да са активни и Барбара Касен, и Мишел Деги, и Франсоаз Балибар

* Представянето на книгата „Метаморфозата, светът“ се проведе на 11 ноември 2025 г. в Гюте-институт в София, по покана на Мирослав Христов.

Разривът на света е разрив със света

от стр. 9

(тримата участваха в ръководството на Колежа, в което участвах и аз), както и Жак Дерида (единствен измежду основателите) и Елен Сиксу. Имаше и ред други влиятелни и познати, и не толкова познати философи – епистемолози, феноменолози и „литератори“ като президентката Евлин Гросман.

Срещата ми с Нанси беше опосредствана от няколко общи приятелства и няма връзка с влизането ми в Колежа. Въпреки че той е връстник на майка ми, роден е през 1940 г., няколко месеца преди нея, трийсет години по-рано от мен – срещата ни беше приятелска среща. Никога не съм имал към него отношение на ученик към учител. Същевременно съм от поколението на неговите любими докторанти, които са и сред най-добрите ми приятели – Федерико Ферари, Федерико Николао, Томаш Майа, Фредерик Нера, Камий Фален и т.н. Някои от тях са познати на българската публика, някои са идвали в България – не просто академични фигури, а значими, влиятелни философи днес.

В интерес на истината открих малко по-късно Нанси. Но може да се каже, че „този“ Нанси, за когото ще говорим, открива сам за себе си също малко по-късно. Ще появява какво имам предвид. В творчеството на Нанси присъства ясна граница – да кажем, около началото-средата на 90-те години, когато, може би повечето от нашите гости знаят, той преживява трансплантация на сърце. Поради това в началото на 90-те години живее в едно екстатично, ексцентрично състояние – по простият факт, че непрекъснато поема всевъзможни медикаменти, които трябва да поддържат крехкия физиологичен баланс и здравето му. Преживява много тежки болести. В този период Нанси пише – буквално „не на себе си“, под действието на много силни успокоителни, имunosупресанти и какви ли още не субстанции – своята вероятно най-прочута книга, която преведох на български през 2003 – *Corpus*. Обратът у Нанси настъпва именно в епохата, в която самият аз започнах да се интересувам от неговото творчество – средата на 90-те години.

Приятелството ми с Миглена почти съвпада с това с Нанси. Вярно е, че в епохата, в която се запознах с Миглена – края на миналия век – моят любим философ беше най-добрият приятел на Нанси, Филип Лаку-Лабарт, който почина по-рано от Нанси, през 2007 година. Лаку-Лабарт и Нанси са особена двойка. Познавам добре личната им история, семействата им, забележителните им спътнички и съпрузи – тук не мога да влизам в подобни биографични детайли. Лаку-Лабарт и Нанси са особен пример за философско приятелство, за философски диалог, но и за приятелство, което минава отвъд философското – своето рода проект за общност – важно за тях понятие.

В началото на съвместната им работа през 70-те години на миналия век Лаку-Лабарт несъмнено е по-смелият експериментатор, „поетът“, докато Нанси е по-строгийт философ. През 90-те години обаче настъпва обрат – постепенно „втъвряване“ на Лаку-Лабарт, паралелно на екстатичния изблик на Нанси, довеждащ го до разтварянето на хоризонт, останал скрит през втората половина на ХХ век, а именно философията на света. Нанси категорично отказва да нарича проекта си онтология; той говори за философия на света (това е акцент и в началото на „Метаморфозата, светът“). Въпросът за това, *което е* – първият въпрос на философията според Аристотел – е подменен с въпроса за света. Подмяната настъпва странно, без рязка граница, без експлицитно указание. Именно защото този въпрос стоеше и пред мен – въпросът за метаморфозата и за света – Нанси стана изключително важен за мен. Неслучайно поставих именно тези две понятия в заглавието на разговора.

Миглена Николчина: Понякога има нещо съдбовно в такива срещи и затова ми беше интересно дали помниш първата среща – момента, в който за пръв път се виждате. Съвсем неотдавна попаднах на нещо, което Кръстева разказва за първата си среща с Филип Солерс. Тя е пряко пристигнала в Париж с идеята да пише за „новия роман“, но се оказва, че има един още по-нов и тя отива да интервюира автора на този „най-нов“ роман. В края на интервюто му казва: „Вие не приличате на писател, а на футболист“. Знаем какво е продължението на всичко това. Така че исках да разбера дали имаш и ти такъв ярък момент като начало или просто ти се е размило в многото следващи срещи.

Боян Манчев: Имам много ясен спомен. Първата ни среща беше в един слънчев и топъл мартенски ден, в самото начало на този век, в двора на Музея за модерно изкуство в Париж. Един от общите ни приятели, за когото споменах – Федерико Николао – държеше да ни срещне на живо (Нанси знаеше за мен от общи близки). Той ме беше поканил на едно голямо събитие, което планираше, декадата *De la création* в Културния център в замъка Серизи ла Сал в Нормандия – заедно с Нанси, Ферари, Майа, Жак Дерида, Паскал Киняр, Джорджо Агамбен, Ромео Кастелучи и кой ли още не. В крайна сметка декадата не се проведе поради неразбирателство между организаторите и ръководството на Центъра. Срещата беше свързана с комични ситуации, породени неволно от Федерико, в които бяхме въввлечени с мои близки, за които тук не мога да разкажа подробно. Същественото е, че веселата ситуация постави спонтанно начало на приятелството ни без обичайния процес на постепенно сближаване, често „на пръсти“ или опипом. Още след първите ни срещи Нанси започна да ми изпраща шеговити и забавни имейли, съвсем нефилософски по характер, за които тук не е мястото да разказвам. Но разбира се, това беше и началото на дълбочен и продължителен десетилетия философски диалог – неизменно приятелски, но не толкова безметежен, както личния ни обмен.

Разговорът, публикуван в книгата „Метаморфозата, светът“ е фрагмент от този дългогодишен разговор. Освен него и приятелските или семинарните ни разговори, от които имам ярък спомен, но няма писмена следа, съществуват и непубликувани разговори или записи на разговори, някои от които излъчвани в радиоемисиите в Колежа към радио *France Culture* (особено в поредицата *Le chemin des connaissances*). Идеята на това издание е именно разговорът „Метаморфозата, светът“ да бъде фокус на книгата, а не просто обмислен и изобщи.

Включил съм библиографска справка за свързаните с този текст книги, както и за петнайсетина мои коментиращи текстове. Този разговор ми се струва особено важен, защото в него се проявяват някои от централните положения на философията на Нанси от средата на 90-те години насам и особено в началото на новия век. Да не забравяме, че той е пряко свързан и с моята работа около понятието и фигурата на метаморфозата в първото десетилетие на века – тогава Миглена публикува в поредицата „Звезда“ „Тялото-метаморфоза“ (2007), а през 2009 г. излязоха и книгата ми *La métamorphose, l'instant — Désorganisation de la vie* и броят „Метаморфозата“ на списанието на Колежа *Rue Descartes*, които съставих.

Тук трябва да добавя още нещо важно. Не съм превел текста на български. Същност майка ми, Александра Манчева, го преведе. Ти спомена, че имам книги на различни езици. Но ако съм се опитвал да се самопревеждам, се получава нова книга. Просто езикът има различна логика. В случая трябваше да се отстраня от текста си, а майка ми – като фантастичен познавач на френски език – свърши основната работа. Част от този текст беше публикуван в „Литературен вестник“ бр. 23/2014 г.

2. Метаморфозата на света

Миглена Николчина: Вече тръгваме към света. Така както виждам този разговор и тази книга – тя не само е за метаморфозата в света, но е и самото място, в което се извършва метаморфоза. Ти си го описал – метаморфоза на твоите собствени виждания през метаморфозата, но метаморфоза и на самия Нанси. Аз виждам и в хода на разговора, и в обговарящите текстове, че съществува особен момент на промяна и преход, който въпреки малкия обем е уловен в тази книга. Но да тръгнем от нещо, което в самото начало изниква като проблем, който обсъждате, – едно от тези много наситени изречения: „Днешният разрив на света се удвоява от разрив със света“. Как би разширил тази теза?

Боян Манчев: Това, което изживяваме днес – и то се превръща в перманентна ситуация – е ситуация на разрив, на онтологически разрив. Светът очевидно

съществува в разрив – разрив, който е разрив и със самото понятие за свят. Идеята за свят не просто се е обезценила, тя е станала прекомерно смътна и е загубила силата и блясъка си. Това е една от основните линии на разговора.

Обръщането на Нанси към идеята за света е белязано от книгата „Сътворяването на света“ – на френски *La création du monde* (2002), в която той утвърждава онтологическата теза за света като непрекъснато сътворяваща се иманентност. Несъмнено странна и трудна идея – светът като автопоетично множество сингулярности. Но ако светът е автопоетичен, тогава как в него има място за борба? А Нанси говори многократно за „борбата за свят“. В мисълта на Нанси се сблъскваме със същностни логически парадокси. Често пъти мисълта му не издържа на формално-логически операции. За да бъде разбрана, е необходимо да се влезе в собствения му модус на мислене.

Казваме: светът създава сам себе си, светът сътворява сам себе си, и именно това е сътворяването на света; но същевременно в света има борба за свят. Нанси дори говори за *всеки един свят* тук и сега. Следователно трябва да предположим, че има различни светове. Има *всеки един свят* тук и сега, и сингулярността на всеки един свят прави възможността за свят, която очевидно е „едногласието“ на света. Така скотисткото *univocité de l'être*, така важно за Делюз, става *univocité du monde* у Нанси. Необходимо е да се спра и на второто ни централно понятие, понятието за метаморфоза. Става дума за иманентната „субстанция“, на това, което *прави свят* – то е непрекъснатата промяна.

В действителност метаморфозата като организиращо метапонятие в рефлексията на Нанси навлезе от прочита на философията му, който предлага в началото на века. След смъртта на Лаку-Лабарт организирахме голяма конференция в Страсбургския университет, където, може би нашите гости знаят, двамата преподават от 1968 г. до пенсионирането си и където създават своята школа.

На въпросния форум в памет на големия му приятел Нанси се опита да прокара следното разграничение между собственото си творчество и това на Лаку-Лабарт: „Лаку-Лабарт е от страната на формата, аз съм от страната на метаморфозата“.

Но метаморфозата съвсем не е централно понятие в по-ранното творчество на Нанси! Тя е късен образ и идея. Не мога да не се радвам, че допринесох за подобна самоидентификация, особено в епоха, в която крипто-религиозни и месианизирани философи се опитваха да придърпат Нанси към себе си (сблъсъкът ми с тях, няма да споменавам имена, беше особено очевиден около организацията и по време на голямата, посветена на самия Нанси конференция *Figures du dehors* през 2009 г.). Нека да добавя нещо за философската ситуация, защото е свързано с предишния ти въпрос. В коментарния си текст се опитвам да разпръсна няколко същностни недоразумения около творчеството на Нанси, които – сега, когато него го няма и трябва да се пише „история на философията“ – все повече се стабилизират. Жан-Лок Нанси не е нито хегелианец, нито неофеноменолог, нито християнски философ. Това са три големи заблуди. Светът, за който той говори, не е светът, за който говорят феноменолозите, нито отговаря на идеята за битие при Хайдегер. Разбира се, Нанси е много голям читател на тази философска традиция и неин вътрешен критик.

Споменах, че Ален Бадиу беше измежду философите в Колежа в онези времена. Именно Бадиу и Жил Делюз са тези, които въведоха темата за онтологическото събитие след „края на онтологията“. Това са двата мощни философски проекта, които още в края на миналия век преутвърждават онтологическата проблематика (независимо че Делюз, както и Нанси, избягва термина *онтология*). Именно в тази епоха, в отговор на криптику към „Битие и събитие“, Бадиу публикува втория том на фундаменталния си труд, озаглавен „Логика на световите“. Така той също се върна към идеята за свят. Да не забравяме и че Нанси осъществи големия си философски обрат в контекста на историческа и политическа ситуация на глобална трансформация – ситуацията на това, което наричаме глобализация, ситуацията след края на Студената война. Тогава либералите говореха за „третия път“, за края на политическия конфликт, за края на историята – „край“, който днес изживяваме ребром. Нанси беше противник на подобни тези. За него в света винаги има място за борба, защото тази борба е борба за свят и воля за свят. Цитирал съм го дори на задната корица на книгата: „Светът винаги е протест срещу низостта на не-света. Светът е воля за свят, нечувано, абсолютно космологично изискване.“ Тук има непреводимо

наслаждане на значения: френската дума *immonde* означава едновременно „гнусно, долно“ и „несвят“. Тоест светът винаги е протест срещу долното, гнусното, което е и несветовното. Тази силна идея за утвърждаването на свят при Нанси е ключова. Именно чрез нея ще открием и близост до Делъоз. Самият Нанси не разбираше Делъоз, не желаше да го чете – странна съпротива; но има близост на нивото на утвърждаващата сила на мисълта.

Миглена Николчина: Сигурно ще трябва да оставим за по-нататък цялата тема за битие и свят – какво се случва между тези два термина и какъв е процесът, който води от едното към другото. Ти го описваш ситуативно – и също така като по-общ процес, като нещо, което има по-общ характер. Разбира се, ще трябва да говорим и за специфично твоя поглед към това, което наричаш модална онтология. Тук има големи теми. За мен е от огромна важност как да бъдат мислени тези метаморфози на света – със или без човека. Тоест къде е антропното измерение на това мислене? Не знам дали ще можем да стигнем до този въпрос днес. След като се говори за „желание за свят“, как можем да мислим едно желание, което не е човешко? Може би можем да мислим такова желание, но се страхувам, че в рамките на това, което трябва да направим днес, няма да успеем да стигнем дотам.

Вместо това ще се опитам директно да продължа от теми, които ти вече начена, с един друг, за мен също изключително интересен цитат, съвсем в началото на книгата – за да минем през цялата, ще трябва много повече време. Цитирам: „Философията е изгубила както способността си да интерпретира света, така и волята си да го трансформира, тоест да бъде активна сила в света.“ Ако бележим, разбира се, кризата на философията, тук има много важна препратка, която не е огласена, но трябва да знаем каква е тя.

Боян Манчев: Да, разбира се. Визирам прочутата фраза на Маркс от „Тезите за Фойербах“, според която задачата на философията вече не е да интерпретира света, а да го трансформира. И тъй като темата на разговора е метаморфозата, или трансформацията, поставих този въпрос на Нанси. Нанси заема крайна позиция по въпроса за действителна сила на философията. Неговата позиция в това отношение се противопоставя на тази на Бадиу и неговия приятел Славой Жижек. Като истински хегелианец Жижек веднъж заяви: „Не, философията трябва да интерпретира света, а не да действа“.

Нанси обаче се опитва да мисли действителната сила на философията, и то като отклик на желанието на самия свят, на модалната сила на самия свят. Тезата му е загадъчна, но ми е далеч по-близка. Поставям въпроса, който поставям и на себе си – какво е това *желание на света*? Каква е неговата връзка със съществата или създанията, които населяват света, които правят свят? Разбира се, трябва да предположим и дори да твърдим, противно на Хайдегер, че те не са само хора. Възможно е да са всякакви същества, и дори не само същества, а облаци, съзвездия, галактики, космически газ или прах. Отговорът на Нанси е свързан с особената му мисъл за сингулярната иманентност. Нанси винаги мисли света чрез множеството на сингулярностите. Тезата му се сближава до това, което определям като модална онтология: светът винаги се „склонява“ в множество сингулярности. Затова камъкът – дори *камъчето* – има свят у Нанси.

Чувствам се много близък до Нанси, въпреки че не е систематичен философ. Бих казал, че Нанси е екзистенциален философ. С това обаче не искам да кажа, че е екзистенциалист или пък философ на импресията, фрагмента или ефекта. Напротив – при него съществува воля за система, която се изявява в особен модус – фрагментарен, често пъти в констелации от понятия. Същност той няма систематичен труд, какъвто е „Битие и събитие“ на Бадиу. От тази гледна точка е трудно да проследим „системата“ на Нанси. Опитвах се да правя тъкмо това – да го стимулирам в посоката на една система-констелация.

Във философското му творчество има много странни празнини, които също се опитвам да посоча – например вдъхновението, което черпи от романтичката философия. Заедно с Лаку-Лабарт съставят прочутата,

Боян Манчев, Миглена Николчина

критична антология „Литературният абсолютом“, антология на немските романтици. В тази антология парадоксално не присъства Новалис – един от ключовите романтици, изключително важен за мен. На един форум имахме приятелски сблъсък с Нанси по този въпрос. На въпроса ми защо не са включили Новалис той ми отговори, че Новалис бил „опасен“ – свършено неразбираемо обяснение, което предизвика критичната ми реакция. Работата е там, че всъщност философската форма у Нанси е близка на фрагментарната систематичност на Новалис. В прочутия си фрагмент 53 от „Атенеум“ Фридрих Шлегел пише „За духа е еднакво убийствено да има и да няма система“. Фрагментът е парадоксалният недialeктически „изход“ от този парадокс.

Напрежение между нас, отново свързано с темата ни и твоя въпрос, имаше и по отношение и на един по-близък до нас мислител, възлов и за двамата ни – Жорж Батай. Нанси е читател на Батай, вдъхновен е от него. Никога не се е срещал с него, но беше в обмен с неговия приятел Морис Бланшо. Той има критична книга върху Батай – „Разтворената общност“ от 1986 година, която критикувах в текст върху Батай отпреди 20 години, публикуван в списание *Lignes*, в чиято редколегия се озовах в същите години – заедно с Бланшо, Шерер, Бадиу, Нанси, Рогозенски, Диги-Юберман... Тогава Нанси ми написа следното: „Вече съм много по-разкъсан“ или „Сега съм много по-разкъсан“ – визирайки трагичното понятие на Батай, което извеждам на преден план – *la déchirure*, разкъсването.

Какво означава това? Очевидно Нанси е искал да каже не само, че е преживял сърдечна трансплантация и че живее с „чуждо“ сърце, но и че вече е много далеч от идеята за хомогенност и тоталност – на опита и на света. Нанси мисли в този разрив на света самия свят. Този въпрос е и въпрос към собственото му творчество, жест към собствения му жест.

И понеже тук говорим за диалог и за разговор, нека да кажа, че Нанси беше философ, който вдъхновяваше невероятно силно – имаше силно харизматично присъствие. В личен контакт беше много симпатичен и обаятелен човек, привидно съвсем „нормален“, без ни най-малко да бъде конвенционален университетски професор, разбира се; но когато заговореше във философски контекст, наистина се преобразяваше. Това беше много странно усещане.

Помня – понеже говорих за статута и учредяването на Колежа – не само лекциите на Нанси, разбира се, но и тези на Дериде, на Бадиу, на по-малко известни в България философи като Патрис Лоро – събираха стотици хора, залите бяха препълнени. Това беше епоха, в която философията действително можеше да предизвиква сътресения в публичния език, в разговора, в изкуството, но и в политиката. Затова съм щастлив, че имаме толкова много гости днес. Това е голяма и значима публика за философски разговор. Но действително онези времена са незабравими.

Да припомним и че Нанси посети България в самото начало на века, за да участва, по покана на Ивайло Знеполски, в конференцията „Чудовищният дискурс“ около Жак Дериде, в рамките на прочутата организирана от проф. Знеполски поредица „Софийски диалози“. Нанси имаше изключително, незабравимо присъствие и в София.

Миглена Николчина: Да. Исках да подчертая човешкия жест на Нанси, зад чиято философия все пак стои едно доста уязвимо човешко тяло, което изведнъж се изпълва с някаква невероятна енергия. За съжаление, по това време аз бях на едно гостно антифилософско място и видях какво се е задало. Разбрах, че нещата не отиват на добре. Но както твърдиш – все пак има метаморфоза. Така че можем да се надяваме на други промени, за които бихме могли да се надяваме също, че допринасяме. Това е и усещането на авангарда в изкуството и литературата от 20-те години – че те са част от промяната, че са сила на промяната. В това отношение явно продължаваме романтизма.

Питам се, тъй като трябва да приключваме, кой въпрос ще си избереш за финал. Дали да продължиш с опита да ситуираш Нанси – ти говориш за това, има го и в книгата – къде да бъде ситуиран Нанси в една философска история. Очертаваш различни генеалогии – със сигурност те не са изчерпателни, не си казал всичко. Единият въпрос значи е този: къде би могъл да бъде поставен Нанси при цялата му асистематичност, както ти я определяш? А другият въпрос, вероятно по-„актуален“ и следователно можем да го оставим за друг път – каква е ролята на американската рецепция като едновременно усилвател и деформатор на европейските философски процеси, особено на френските, тъй като Франция беше голямото място за философия през втората половина на XX век?

Боян Манчев: Да, разбира се, това е много значимо измерение. Международният философски колеж беше върхов израз на този изключителен период на френската философия и култура, преди окончателната подмяна на хуманистичната космополитна идея от глобализиращата американска култура.

Ти си свидетелка как американските професори и студенти се тълпяха, за да присъстват на семинарите в Париж. Всички говореха на френски. Тази ситуация днес е невъобразима. Рецепцията на френската философия, разбира се, подхранваше американската академия. Тя стана и академична индустрия – Фуко, Делъоз, Дериде – това са и огромни масиви от изследвания, от катедри, от школи и т.н. Нанси и Лаку-Лабарт имат силна рецепция в Америка. Съвременната френска философия е открита в Съединените щати чрез един прочут конгрес, организиран от Рене Жирар. Така че цялата тази френска вълна в англоезичната философия създава огромен световен отзвук и същевременно неизбежно се чете превратно.

Нанси има особена американска рецепция. Първата му книга, която излиза на английски, е сборникът „The Birth to Presence“. Той е предшестван от гостна смайваща уводна бележка на автора, която гласи приблизително: „Поемам пълна отговорност за начина, по който изглежда тази книга“ – защото американските издатели не са искали да приемат, че това е „книга“. Още по-малко големите книги на френската философия биха могли да отговарят на това, което днес се превръща в наукометричен стандарт, на стерилизацията на мисълта, „мерена“ чрез количествени индикатори на „престижа“, тоест на академичния пазар.

Но тъй като разговарям именно с Миглена Николчина, трябва да добавя, че основният издател на Жан-Люк Нанси в Америка – Fordham University Press – е и издателят на Миглена Николчина. За съжаление, редакторката на издателството, Хелън Тарлар, си отиде внезапно, без време. Затова нека заключим с думи в подкрепа на американските ни колеги и приятели, между които има изключителни философи и издатели. Понастоящем те се борят за оцеляването на поредиците си, на самите издателства, департаменти и университети, притиснати не само от политическата реакция, но и от враждебната среда на когнитивните и „невр“-науки, на новите форми на технологичен позитивизъм, свързани с големия пазар на технологиите и големите икономически и политически лобита. В тази ситуация, днес, изискването да отстояваме и да устояваме в мисълта, която ни събира тук, „незаинтересованата“ мисъл за света, за самата възможност за свят – без която няма нито философия, нито свят – е изискване, което никога не стихва, което не трябва да стихва, и която няма да затихне.

Снимка Леонид Йовчев